

Afrofeminizmi: emancipacijske možnosti spominjanja

Pogovor z Esther (Mayoko)
Ortega

Abstract

Afrofeminisms: Emancipatory Possibilities of Remembrance. A Conversation with Esther (Mayoko) Ortega

Esther (Mayoko) Ortega reflects on the fact that the Spanish school curriculum doesn't discuss the matter of the Kingdom of Spain having colonies in Africa. The population lacks knowledge about a crucial part of a history, and doesn't understand the personal histories of black people that live in Spain. Consequently, descendants of Africans are not recognized as belonging in Spain in the collective Spanish imaginary and everyday practices.

Keywords: Black people, African descent, collective imaginary

Esther (Mayoko) Ortega holds a PhD in Philosophy of Science. She is an Associate Professor at Tufts-Skidmore Spain and the Coordinator of the Antiracist Pedagogies Laboratory at the same university. She is a researcher at the Science, Technology & Gender (STG) Group and part of the Research Group on Afro/ Black Praxis, Thought and Activism (GP-PAAN). She is also active in Madrid-based collective Conciencia-Afro.

Povzetek

Esther (Mayoko) Ortega razpravlja o dejstvu, da španski učni načrt ne vključuje dejstev o afriških kolonijah Kraljevine Španije. Posledično prebivalstvo ne pozna ključnega dela zgodovine in ne razume osebnih zgodovin črnega prebivalstva države. V kolektivnem španskem imaginariju in vsakodnevnih praksah se tako ne pripozna, da bi potomci Afričanov kakorkoli spadali v Španijo.

Ključne besede: črnici, potomci Afričanov, kolektivni imaginarij, afrofeminizmi

Dr. Esther (Mayoko) Ortega je doktorica filozofije znanosti. Je izredna profesorica na Tufts-Skidmore Spain in koordinatorka Laboratorija za antirasistično pedagogiko na isti univerzi. Je raziskovalka dveh skupin: Znanost, tehnologija in spol (STG) ter Afro/črnska praksa, misel in aktivizem (GPPAAN). Aktivna je tudi v madridskem kolektivu *Conciencia-Afro*.

Intervju je nastal znotraj umetniško-raziskovalnega projekta *Genealogy of Amnesia: Rethinking the Past for New Future of Conviviality* (*Genealogija amnezije: Premišljevanje preteklosti za novo prihodnost sobivanja*), ki ga je za obdobje od 2018 do 2020 finančno podprl Avstrijski znanstveni sklad (FWF) in institucionalno Akademija za likovno umetnost Dunaj.

Kako politike spomina, zanikanja in izbrisa delujejo v Španiji?

Precej zapleteno je. Spomin v Španiji obstaja, vendar ga nikoli ne omenjamo kot kolonialnega, spomin je povezan z nečim drugim. Ko v javnem diskurzu govorimo o spominu, govorimo o nedavnem spominu, o spominu na državljansko vojno in navezavi na fašizem. Zmeraj govorimo zgolj o obdobju državljanske vojne in povojnem času. In prav s tem je povezana ena izmed tem, ki smo jo nedavno načeli. Gre za molk ob sistematičnem izbrisu vsega, kar je povezano s kolonialno zgodovino, s kolonialnimi arhivi, predvsem tistimi nedavnimi – arhivi afriških kolonij. Tako Ekvatorialna Gvineja kot Zahodna Sahara sta še vedno temi, o katerih govorimo z zadržkom. V primeru Gvineje obstajajo tajni arhivi, ki so raziskovalkam_cem nedostopni.

In prav o teh kolonialnih arhivih, kolonialnem spominu, v državi ni javnega diskurza, ni javne razprave.

To je povezano z dejstvom, da je nedavna zgodovina kolonizacije in dekolonizacije Gvineje potekala prav v obdobju Francove diktature. Dejanska dekolonizacija Gvineje, recimo temu neodvisnost, je bila razglašena leta 1968. Lani je bila 50. obletnica, 12. oktober je tudi simbolični datum, dan, ko je Ekvatorialna Gvineja razglasila neodvisnost, letos bo 51. obletnica. Vse to se je zgodilo v zadnjih letih Francove diktature. A obstaja očitna kontinuiteta, ki jo kaže dejstvo, da obstajajo politični arhivi, ki ostajajo nedostopni celo za raziskovanje. Bistveno je, da do neodvisnosti sploh pride, a kolonialna razmerja, tako ekonomska kot kulturna in druga, ostanejo. In jasno je, da danes še zmeraj obstajajo. To je precej opazno tudi v Gvineji, nekdanji koloniji, kjer imajo španski politični voditelji še zmeraj znatne ekonomske interese. O Sahari ne morem govoriti, saj tamkajšnjih razmer ne poznam tako podrobno, a v Gvineji je tako. In te kontinuitete interesov so povezane s kontinuitetami, ki so proizvod neprekinjenosti s frankistično diktaturo. »Slavna« španska tranzicija v demokracijo na enak način ni prekinila s preteklostjo, kot z njo ni prekinila Ekvatorialna Gvineja. Tako je mogoče povsod zaslediti kontinuitete s preteklimi ekonomskimi razmerji in tajnostjo, v kateri s temi razmerji upravljajo.

Kako se Španija sooča s kolonialno zgodovino in fašizmom v navezavi na trenutne politične razmere? Kako ti procesi oblikujejo kolektivni imaginarij?

To je zanimivo, saj v razmerju do arhivov in nedavnega kolonialnega spomina obstaja zgodovina pozabljanja. Je nekaj, o čemer ne govorimo, kar je neznano in ni proučevano. Če se ne motim, je razmerju Španije z Gvinejo v učnem načrtu namenjen zgolj en stavek. En stavek! Dvesto let kolonializma in poselitve ter šele nedavna dekolonizacija so zaslužni za zgolj eno ali dve omembi v šolskem kurikulumu. To bistveno vpliva na izbris. Zmeraj govorim o tem izbrisu črnskega v Španiji, in prav to je en, skorajda končen del izbrisa črnskega, odnosa do črnskega, Afrike itd.

Ta proces je kriv, da danes govorimo o tem, kako v Španiji ni oziroma nikoli ni bilo črnk_cev. Učenke_ci se v šolah danes ne učijo tega, ne vedo, da je Kraljevina Španija še do nedavnega imela kolonije v Afriki. Zato ne poznajo ključnega dela zgodovine. Ne vedo, zakaj so v Španiji črnke_ci oziroma ljudje afriškega porekla živeli tudi v obdobjih, ko ni bilo prihoda migrantov_k. In ta nevednost je brezpogojna, fraza »v Španiji ni bilo črncev« je splošno sprejeta. To je za nas, ljudi z afriškim poreklom, pomenilo, da nikoli nismo

bili prepoznani. Zaradi zanikanja uveljavljenega kolonialnega razmerja, s pomočjo katerega so naši starši prispeli sem, tako pred neodvisnostjo kot po njej, nikoli nismo imeli možnosti pripadati španski državi. Ne mislim v pravnem smislu, temveč v vsakdanji praksi in v kolektivnem imaginariju. Zakaj so ti ljudje potem sploh tukaj?

To ni znano; ne vemo zares; so zgolj v tranzitu. Odsotnost spomina pomeni, da ne moremo proizvesti kolikor toliko razumljive pripovedi o drugih telesnostih in razložiti, kako špansko državo mislimo v smislu belskosti. Res je, za ljudi afriškega porekla, katerih starši so bili Ekvatogvinejci, se denominacija spreminja. To je bila zmeraj ena izmed težav, s katerimi smo se morali soočati oziroma s katerimi še naprej živimo. Ko sem pred nekaj dnevi prihajala v Barcelono, sem na vlaku Ave srečala Remei Sipi, žensko (afro) gvinejskega porekla. Še zmeraj se naslavlja kot Gvinejka, Bubi (gvinejska etnična skupina, op. p.). Z načinom govora se trudi povrniti ves ta spomin, kar je pomembno tudi za oživitev tamkajšnjega kolonialnega spomina.

Razlik v kolonialnih razmerjih v Gvineji v različnih obdobjih pravzaprav ni bilo. Razmere pod Francovim režimom se niso bistveno razlikovale od tega, kar se je dogajalo pred tem, v času španske republike. Šlo je za kolonialna ozemlja z režimom segregacije in plantažno ekonomijo. To je bil strahoten sistem, resnica o njem pa je v Španiji seveda izbrisana, o njej ni govora. Drugi vidik tega je rasizem do črnk_cev. Negativci so zmeraj samo tisti, ki jih vidimo v filmih; plantažna ekonomija je obstajala zgolj v trinajstih kolonijah oziroma v Združenih državah Amerike. Tega nikoli ne povezujemo s Kraljevino Španijo. Takšna politika premišljene kolonialne amnezije, tako današnje kot pretekle, se mi zdi brezobzirna. S preteklostjo mislim predvsem kolonije v Ameriki in Aziji, ki so jih razpustili v poznem 19. stoletju, a tudi poznejše, kot so recimo nedavne afriške.

Kateri so, tako zgodovinsko kot sedaj, vzroki in učinki rasizma, islamofobije in antisemitizma?

Vsa ta zgodovinska dejstva poskušam zmeraj postaviti v okvir, saj o tem molčimo. Ko govorimo o Kraljevini Španiji, moramo govoriti o času od leta 1492 naprej. To je sicer simbolično leto, ki ga velikokrat omenjamo, a je po mojem mnenju lahko dobra izhodiščna točka.

1492

12. oktober 1492 je zame ključen datum. Zmeraj se omenja, da sta se takrat začeli kolonizacija in španska konkvista – bolje rečeno konkvista in kolonizacija – ameriških ozemelj. To je ključno, a jaz se bolj osredotočam na

processe, ki so takrat potekali v Kraljevini Španiji. S tega vidika je smiselno izbrati leto 1492, saj se je v tem času na polotoku dogajala rasna »higiena«.

O takratnih procesih smo zmeraj govorili v kontekstu politične združitve, vendar vsega, kar se je na polotoku dogajalo, nikoli nismo postavili v isti kontekst. Na eni strani je leta 1492 na španskem polotoku prišlo do zmage nad kraljevino Nasrid ter do izгона muslimanskih elit iz Granade, elit, ki so na polotoku živele 800 let. Takrat se prične proces postopnega predalčkanja mavrskega prebivalstva. Standardizirane smernice in zmeraj večji pritisk kastiljske krone dosežejo višek v izgonu; če se ne motim, je do njega prišlo leta 1609. S procesom izгона, ki se je začel leta 1492 ali že dosti prej, so želeli polotok »očistiti« vsega muslimanskega. Prav tako je leta 1492 prišlo do izгона judov s polotoka. Leta 1499 je bila sprejeta prva *Pragmática* (pragmatična sankcija Medine iz Campa), eden prvih antiromskih zakonov, ki so vrhunec dosegli veliko pozneje. Ta je vsem Romom zaukazala opustitev nomadskega življenjskega sloga, priučitev obrti in podložništvo krajevemu gospodu.

Lahko bi celo rekli, da zgodovina izgradnje ideje o Kraljevini Španiji že sama po sebi vključuje izvajanje rasne »higiene«. Z »rasno higieno« imam v mislih vsiljevanje rasizma do Afričank_ov, ki so že bile_i tukaj, ter poznejše ugrabljanje posameznikov in njihovo prodajanje v suženjstvo; tako za potrebe njihovih lastnikov na polotoku kot za distribucijo po Evropi – na enak način kot v ameriških kolonijah. Zdi se mi, da takrat pride tudi do kvalitativne spremembe – v tem času se prične sistematičen izbris črnskih teles s polotoka.

Prav tako se moramo spomniti, da je tudi večina mavrskega prebivalstva afriškega porekla. To je zame ključno. Čeprav smo letnico 1492 nekoliko fetišizirali in čeprav se kolonialno poseljevanje afriške obale prične že prej, gre za pomemben datum, ki označuje prej in potem. Označuje niz rasističnih evgeničnih politik ter izgon prebivalstva, ki ni zgolj versko, temveč tudi rasno raznoliko. Tu je na delu ključna rasistična komponenta.

Kje pri soočanju z zgodovino lahko vidimo nadaljevanje in kje spremembe?

Glede tega sledim afriško-španskemu zgodovinarju in panafricanistu Antumiju Toasijéju, ki podrobno proučuje proces beljenja Kraljevine Španije. Pravi, da lahko začetek zgodovine rasizma kot vladne politike umestimo v leto 1492. Ta proces se nadaljuje v modernosti, kjer se preplete več idej. Obstaja pa še en trenutek, ki je povezan z imperialistično travmo – ne želim reči s kolonialno travmo, ker o čem sploh zares govorimo, ko govorimo o

kolonialni travmi? Gre za travmo kot izgubo pretežne večine kolonialnega imperija in tega, kar Kraljevina Španija navznoter predstavlja. Ta trenutek je povezan s solzami zaradi izgube pretežne večine imperija in prevladujoče vloge v Evropi. V tem pogledu na Evropo se je bilo treba nujno ponovno distancirati od Afrike.

Ni naključje, da je bil pri tem vzpostavljanju distance do Afrike eden prvih zakonov o priseljevanju sprejet v osemdesetih, v času, ko se je Španija pridružila Evropski gospodarski skupnosti. Napovedan je bil že leta 1985, tj. leto pred tem, ko je pridružitve postala uradna. Tu gre za oddaljevanje, še posebej od Afrike, s katero je Španija zmeraj imela tesen odnos. 14 kilometrov, tam, kjer je Gibraltarski zaliv najožji, je zmeraj prečkalo veliko ljudi. Že od davnih časov je velik del prebivalstva prihajal in se vračal čez zaliv. In ta potreba približevanja Evropi Afriko pokaže v povsem drugačni luči. S tega vidika je treba misliti, kako se vzpostavlja belskost Evropejcev. Mislim torej, da obstajata dva pomembna trenutka prilagoditve: prvič trenutek belskosti, drugič pa trenutek evropskosti. Med njima je seveda vrzel, dolga štiri ali pet stoletij.

Kateri vidiki so ključni pri zamišljanju ustreznih predpogojev za emancipacijske možnosti spominjanja?

Mislim, da obstaja celotna zgodovina upora, ki skorajda mora obstati tudi v prihodnje. Romsko prebivalstvo v Španiji je bilo na primer z veliko racijo – pravzaprav poskusom genocida (ki jo je leta 1749 izpeljal španski kralj Ferdinand VI., op. p.) – skorajda popolnoma izkoreninjeno. Če zaprete celotno populacijo, ženske in otroke na eni ter moške na drugi strani, je jasno, kaj poskušate doseči. V tem smislu med različnimi populacijami obstaja spomin na odporniška gibanja, kljub temu, da sama ne poznam njihovih podrobnosti. Kar se tiče afriškega prebivalstva: vse do danes obstajajo poskusi, da bi obudili spomin na našo zgodovinsko prisotnost na Iberskem polotoku, da bi spet našli to izgubljeno zgodovino ali vsaj obudili pripovedi z drugih lokacij te zgodovine. To je precej zapleteno, saj ni arhivov, spomini so v večini primerov izbrisani, znanja in jeziki naših prednikov so zanikani. Moja babica je govorila jezik Combe (staroselska etnična skupina v Ekvatorialni Gvineji, op. p.), ki nas ga moj oče ni želel naučiti, saj je menil, da je boljše govoriti špansko. Toliko o kolonialnih vprašanjih in koloniziranem umu, ki ga jasno vidimo v tem primeru. Zato je nujno, tako zame kot za skupnost afrogvinejskih potomk_cev, da ravno zaradi nedavnega odnosa s Španijo ta spomin obudimo.

Obujanje tega spomina pa ni pomembno zgolj za nas same, temveč zato, da spregovorimo o drugih zgodovinah upora, ki so se zgodile označenim

nebeliskim, nešpanskim ali drugim populacijam na ozemlju Španije. Upori, ki se dogajajo v sedanosti, so, vsaj z afriškega gledišča, ključni. Težave, ki so trenutno povezane z migracijami in špansko južno mejo, so del nas samih. Dejanje upora, ki bi nam pri tem lahko dolgoročno pomagalo, bi bila možnost ponovnega pisanja oziroma pisanja različnih zgodovin uporniških teles, ki so bila vedno prisotna. To bi bilo prvo pisanje teh drugih zgodovin nasploh.

Spomnim se filma *Gurumbé, Songs of Your Black Memory* Miguela Ángela Rosalesa. *Gurumbé* raziskuje črnskoafriške korenine v flamenku. Rezultat je zgodovina črnskoafriškega suženjstva in suženjstva afriških potomcev v Kraljevini Španiji. To delo je izjemno v prizadevanju za vselej potrebno rekonstrukcijo. Toda kaj tedaj, ko nimamo praktično nobenih dokumentov oziroma je treba podatke iskati med zapisi o prodanih ali kupljenih zaslužnjenih? Imamo sicer dovolj podatkov o tem, od kod prihajamo, ne pa o vseh zgodovinah uporov, ki so se zagotovo zgodili. Kako lahko to dobimo nazaj, kako lahko obnovimo ves ta spomin? To je eden izmed izzivov, nekaj, kar moramo poskušati misliti tudi izven svojih lokalnosti.

Kakšne so zmožnosti družbenih, umetniških in političnih praks v analitičnih procesih in kritičnih intervencijah?

Zame je ključnega pomena prizadevanje za razveljavitev belskosti, dekolonizacijo genealogij oziroma snovi, iz katerih avtorice_ji, na katere se sklicujem ali o katerih razmišljam, poskušajo vzpostavljati nove pripovedi. Včeraj sem imela predavanje na poletni šoli Univerze v Barceloni, kjer sem govorila o tem, zakaj so te genealogije potrebne, še posebej v našem primeru. Govorila sem z afrofeministične perspektive, ki v ta vprašanja vnaša spolno disidenco. Da bi to pojasnila, sem, kot moram vedno storiti, vprašanje najprej decentralizirala in osvetlila del tega, o čemer se pogovarjava tudi zdaj: kako so ljudje z afriškim poreklom dojeti v Kraljevini Španiji.

Za takšno vajo moram najprej misliti z nekaterih mest – tistih, za katera verjamem, da se spreminjajo. Ob tem ponavadi spoznam, da se spreminjam tudi sama in uporabljam druge reference. Kar naenkrat mi je ključno misliti z Mbembejem ali Ngũgĩ wa Thiong'ojem. Ne da jih že prej ne bi brala, a brati te avtorje je eno, vključiti jih ter misliti s teh drugih mest pa je nekaj povsem drugega. Ko sem zaključila predavanje, mi je nenadoma postalo jasno, da sem opravila vajo, pri kateri sem se sklicevala zgolj na ljudi afriškega porekla, razen Glorie Anzaldúe, ki pa je tudi rasizirana. Ta vaja v decentraliziranju je ključna: od kod in s kom mislimo. V mojem primeru z drugimi avtoricami_ji, kar je delček tega, s čimer se ukvarjam. To se mi

zdi pomembno, ker s tem začnemo dajati ključne tudi drugim. In ko imamo druge ključne, lahko uporabljamo drugačne okvire. »Poglejte, to je Kimberlé Crenshaw, utemeljiteljica interseksionalnosti.« Ko govorimo o teh vprašanjih, lahko uporabimo druge interseksionalne okvire in črnske reference ter na ta način gradimo zgodovine s teh drugih mest, z obrobij. Vendar moramo za to tudi nadomestiti centralnost tega, kar je genealogija in kako se ustvarja, ter se več ukvarjati s tem, kaj je pripoved in kako jo oblikovati. Temu posebno pozornost namenjam zato, ker v našem primeru pogosto nimamo arhivskih dokumentov ali pa moramo razmišljati o drugih vrstah arhivov, v katerih bi lahko iskali in našli, na primer, zgodovino črnskega v Španiji. Zgodilo se je že, da so bili edini uporabni vir sužnjelastniški kupoprodajni arhivi.

To seveda ne bi bilo prvo mesto, kjer bi iskala podatke, pa vendar, če so ljudje obravnavani kot blago, moramo pogledati v kupoprodajne arhive, da bi izvedeli, koliko jih je prihajalo, kakšni tranziti so bili opravljeni itd. A to so zgolj začetki. Nedvomno ne bomo nikoli zmožni zavzeti centralnosti tega diskurza, mislim pa, da si tega tudi ne bi smeli želeli. Da se lahko umestimo na teh obrobijah in nam ni treba ustvarjati pripovedi, katerih genealogija je linearna – prav tako kot naše zgodovine niso linearne, pojavljajo se in izginjajo zdaj tukaj, drugič tam –, moramo uporabiti drugačno logiko, saj imajo ravno naše zgodovine drugačno logiko. Pri tem se mi zdi ključno, da upoštevamo druge avtorice, tiste, ki ne razmišljajo preveč o tej centralnosti in kontinuiteti oziroma linearnosti spomina in genealogije. Zmeraj se spomnim na biomitografijo Audre Lorde – zdi se mi, da so naše preteklosti preteklosti naših prednic in da so hkrati drugačne. Ampak kako jih prepoznati, ko pa ne sodijo ravno v bolj linearne zgodovinske procese? Zdi se mi, da so to lahko plodna mesta za raziskovanje drugačnih načinov delovanja.

Afrofeminizmi

Nekatere poskušamo ugotoviti, kako lahko vse te dejavnike skladno povežemo. V tem pogledu so mi zelo všeč afrofeminizmi, ki v temelju razmišljajo iz telesa in kako natanko nas rasa preči. A ne zgolj rasa, temveč tudi drugi procesi, ki prečkajo naše telo. Po mojem je aktivacija skozi telo temeljnega pomena tudi zato, ker nas umesti v drug prostor – prek telesa nam omogoča, da se umestimo v drug prostor. Zdi se mi, da nam ni treba zahtevati zavzemanja središča, menjave hegemonskega diskurza ali kaj podobnega. Ni se nam treba umeščati v središčno mesto, temveč moramo misliti z drugih mest, z obrobij. Takšno mesto bi lahko bilo telo. Vprašanje telesa, to je oreh, ki ga moramo streti.

Kar poskušamo – govorim v napol aktivistični, napol akademski množini –, je v tem pogledu zapleteno. Na primer, čez dva tedna imamo delavnico s še eno afrofeministično tovarišico, interno delavnico, namenjeno prav aktivaciji telesa. Lotili smo se tudi drugih reči, bolj povezanih z umetnostjo. Gre za izrekanje s teh drugih mest, kot je na primer poezija. To je težko izraziti z bolj teoretskimi, esejističnimi oblikami. Mogoče bi se morali lotiti tudi uporabe metode poskusov in napak, a to je že zelo znanstveni pristop. Morda bi bilo bolje samo poskušati in poskušati ter nato videti, do kakšnih rezultatov bomo prišli_i.

Pri sprožanju spomina s teh drugih mest, iz telesa, poezije, mi pomaga nekaj znanja jezika combe. Čeprav poznam zgolj nekaj besed, jih vključujem v svoja besedila, saj me na drugačen način povežejo s spominom prednic_kov. Skozi nekoliko bolj zahodno in značilno vednost je to seveda nemogoče, na tak način se ne morem povezati. Zame je to eden temeljnih naukov. Afrofeminizmi so imeli zmeraj dobro povezavo s telesom in disenzom. Na tem mestu ponovno mislim na Audre Lorde, ko v *The Cancer Journals (Dnevniki o raku)* govori o tem, kako je živeti v telesu črнке, črnske lezbijke z rakom. Ker ni zgolj črнка, temveč črnska lezbijka z rakom, se s svojim telesom povezuje na nove načine. Audre nam vedno postreže z lepimi rečmi. Menim, da se moramo vedno znova vračati k njenemu delu. Bistveno je torej, da upoštevamo ta druga mesta sprožanja in da se iz njih politično aktiviramo.

Barcelona, Španija, 5. julij 2019

Angleški zapis po španskem izvirniku: Tjaša Kancler.

Prevod v slovenščino: Miha Poredoš.

Redakcija slovenskega prevoda: Marina Gržinić in Tjaša Kancler.

